

Acs

La població d'Acs és anomenada així en català i en occità i *Ax-les-Thermes* en francès. És actualment coneguda per ser un centre termal, pels esports d'hivern i pel seu casino. A les valls d'Acs hi ha molta extracció de talc. La fàbrica de tractament del talc més important és a la propera població de Lusenac (Luzenac en francès) i produeix 400.000 tones l'any.

El primer document conegut que cita l'església i les terres d'Acs és de l'any 987. Bastant més tard, el 1241, la vila, que estava situada al costat dret del riu Lauze, és destruïda per un gran incendi. Es construí la vila nova a la confluència dels rius Arieja, Orieja i Lauze i el comte de Foix atorgà una carta de privilegis. La vila fou encerclada per muralles amb vuit torres de defensa. El 1260 el comte de Foix, a petició del rei de França, fundà, al costat de la Bassa dels Lladres, una leproseria per cuidar els soldats malalts que tornaven de Terra Santa. L'any 1445 la vila era el cap de la castellanía que comprenia aquesta i nou viles més.

ACS. LA BASSA DELS LLADRES.

Els llocs d'interès són:

- La bassa dels Lladres, construïda el 1260 junt amb la leproseria. És alimentada per aigua termal que brolla de terra a 77 °C.
- L'església de Sant Vicenç, situada al cor de la vila. Hi ha vestigis de la primitiva església del segle XII, la nau del XV i el campanar del XIX.
- L'església de Sant Jeroni. De la primitiva església del segle XII pràcticament no en queda res. L'actual fou edificada l'any 1607 per la confraria dels Penitents Blaus. Té una sola nau, sense absis. El campanar imitava els andorrans, encara que damunt, posteriorment, s'hi va fer un afegit.
- El casino al qual es col·locà la primera pedra el 1904.

Text: Joan Codina i Bernaus
Fotos: Lluís Fernández i Lopez

AARS

AMICS DE L'ART ROMÀNIC DE SABADELL

Núm. 172

13, 14 i 15 de maig de 2017

OCCITÀNIA

L'ARIEJA

Departament francès de la regió d'Occitània que es divideix en tres grans zones: la primera és la plana de l'Arieja, situada al nord, constituïda per planes i petits turonets i travessada pel riu Arieja, està dedicada bàsicament a l'agricultura; la segona és al Prepirineu amb turons inferiors a 1000 m, amb massisos granítics i també margues calcàries, i la tercera és ja al Pirineu amb grans muntanyes i parts molt boscoses.

FOIX. Les tres torres del castell.

El departament es creà després de la Revolució Francesa, a partir del comtat de Foix i del vescomtat de Couserans. Està dividit en tres districtes: Foix, Pàmies i Sent Gironç. L'any 2014, la població total del departament era de 152.574 habitants. La dels

districtes: Foix 51.738 (la capital 9.721), Pàmies 73.491 (la capital 15.518) i Sent-Gironç 27.455 (la capital 6.284) habitants.

Foix

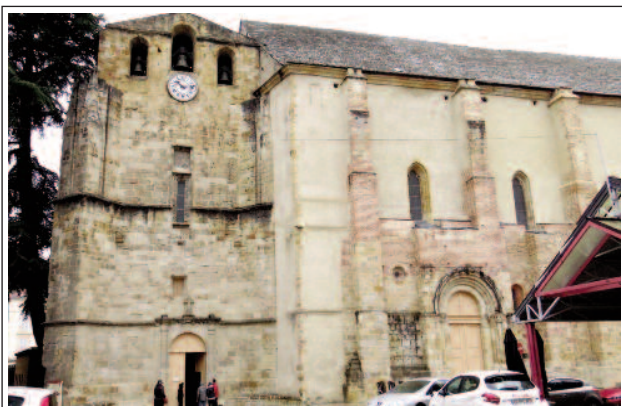
La vila va néixer als peus del castell i la seva història hi està lligada. Era la capital del comtat de Foix i actualment ho és del departament. La vila vella conserva encara el seu aire medieval: carres estrets, cases amb entramat de fusta, passarel·les que comuniquen cases d'ambdós costats d'un carreró, etc.

El castell

Està situat a la vila, en el cim d'un turonet rocós. És un lloc estratègic que controla l'accés a la vall alta de l' Arieja i també permet vigilar tota la planura. El primer document que cita el castell és el testament de l'any 1002 (per tant l'inici de la seva construcció ha de ser uns anys abans) de Roger I de Carcassona, on el lliga al seu fill Bernat que, el 1012, serà el primer comte de Foix (Bernat I de Foix).

El castell va resistir tots els atacs de la croada albigena (1208-1249), però finalment es varen haver de rendir. L'any 1229 hi hagué un primer tractat de pau, el de Meaux-Paris. Després de diversos esdeveniments, amb la Pau de Lorris del 1243 el comte va jurar fidelitat al rei de França, però conservà la seva independència. El 1479, per herència, el comtat passà al regne de Navarra. El 1589, Enric III de Navarra va esdevenir rei de França (Enric IV de França) i el comtat passà, *de facto*, a la corona francesa, encara que el decret d'annexió no fou fins el 1607.

A partir de l'any 1302 els comtes, que per herència són també vescomtes de Bearn, traslladen la seva residència i al castell de Foix només hi van esporàdicament. A mitjan segle XV rebé transformacions per convertir-lo amb una caserna militar. Això es mantingué fins a mitjan segle XVIII quan passà a ser una presó i s'efec-

FOIX. Abadia de Sant Volusí.

troben tres sarcòfags dos del segle XI i un suportat per columnetes del XII o XIII. Possiblement al costat sud hi havia un petit claustre amb les dependències del priorat.

TARASCON D'ARIEJA

Actualment és una ciutat industrial situada en una cruïlla de carreteres. Està formada per la vila baixa (a la confluència del riu Arieja i Vic de Sòs) i la vila alta, antigament fortificada, adossada a un turonet.

Al segle XI la vila ja era un centre comercial important i es protegí amb unes muralles. Pertanyia al comte de Foix, però era administrada pels cònsols. El XII es construí un segon recinte emmurallat i un pont per travessar el riu Arieja. Durant el segle XIV, la vila creix fora muralles i apareixen els barris de Santa Quiteria (al final del pont) i el de Sant

TARASCON. La plaça Major amb l'antiga torre del campanar al fons, situats a la part alta de la població

Jaume (al costat de la porta). Per ordre del rei Lluís XIII i del cardenal Richelieu, l'any 1632; s'enderrocà el castell comtal. Més tard, el 1775, també s'enderrocà la porta de Foix i amb les seves restes es construí, en el lloc on hi havia el castell feudal, la torre de Castella i es restaurà la porta d'Espanya.

Els indrets de més interès són:

- La torre de Sant Miquel (segle XIV), que era el campanar de la desapareguda església del mateix nom és quadrada i estava integrada a la muralla.
- L'església de Notre Dame de la Daurada (segle XVI) fou construïda damunt de les ruïnes del primitiu temple romànic del segle XI, dedicat a Sant Pau. És d'una sola nau amb capelles laterals, i capçada per un absis pentagonal. Conté un notable retaule de fusta daurada del segle XVII.
- La torre Castella (segle XVIII) és rodona i va ser construïda en l'indret on hi havia el castell feudal.
- La plaça porxada.

SANT JOAN DE VERGES

És una vila molt propera a Foix. Al lloc de l'església actual ja n'hi havia hagut una de primitiva de visigòtica. És romànica, anterior a l'any 1104, moment en què el comte de Foix va fer una important donació. Després passà a ser un priorat cistercenc que depenia de l'abadia de Sant Volusà de Foix. A Citeaux (casa mare de l'orde) a les canyes que creixien a la zona pantanosa l'hi deien *cistels*, d'on prové el topònim de la vila. Aquí, a les canyes que creixien a la vora del riu, les anomenaven verges i també és el topònim de la vila. Per complir el Tractat de Paris del 1229 (fi de la croada albigea) el comte Roger Bernat II de Foix, sota el porxo d'aquesta església i davant el llegat papal, demanà perdó per la seva heretgia i l'absolució papal de la seva excomunicació.

El temple és d'una sola nau, de tres trams separats per pilastres que coincideixen amb petits contraforts exteriors, coberta amb volta de canó i capçada per un absis semicircular i dues dependències, una a cada costat amb una absidiola, que configuren una mena de petit transsepte. A l'entrada de l'absis central hi ha un doble arc sostingut per columnes i capitells esculpits. Uns estan decorats amb els símbols dels evangelistes i els altres amb fulles de *cistell* i croses abacials. A causa que els cistercencs feien una decoració vegetal molt austera i prohibien la figurada, es creu que els capitells foren realitzats en dues fases, abans i després de ser cistercencs. L'absis i les absidioles disposen de finestres amb columnetes i capitells amb decoració molt austera (motius geomètrics i vegetals).

L'església està dedicada a Sant Joan Baptista. Disposa de dues portes d'accés. Una està protegida per un porxo. En el muntant dret de la porta hi

ha un fresc amb el sant que senyala *l'Agnus Dei* i a l'esquerre s'endevina Jesús. A l'exterior, les finestres de les absidioles no disposen de decoració. Les tres de l'absis estan decorades amb fulles de *cistell*, croses abacials, ous allargats, boles i estrelles. A l'absis, sota el ràfec, hi ha un fris amb decoració vegetal. Al cementiri es

SANT JOAN DE VERGES

tuaren nombroses modificacions. A finals del XIX el castell fou declarat Monument Històric i va ser totalment restaurat fins a deixar-lo en l'estat actual. Des de l'any 1930 és la seu del Museu Departamental de l'Arieja.

El castell es construí en diverses etapes. Primerament (segles XI i XII) es bastí la torre quadrada del costat nord, la qual tardanament es cobrí amb una teulada de pissarra de quatre vessants. La segona part (segle XIII i remodelacions del XIV) fou la torre quadrada del mig i un edifici que uneix les dues torres. Finalment (segle XV) s'aixecà la torre rodona. Té una altura de 34 m i uns murs de 4 m de gruix. Concebuda com a residència, a la planta baixa hi ha la capella. Consta de cinc pisos coberts amb voltes. Interiorment els pisos són hexagonals i disposen d'amplis finestrals. En el segle XIII, el castell ja disposava de doble recinte emmurallat i de diverses cisternes.

Abadia de Sant Volusà

És l'església parroquial de Foix.

Els canonges regulars de Sant Agustí prengueren possessió l'any 1104 d'una petita abadia on hi havia les relíquies de Sant Volusà i construiran una gran església romànica de tres naus i transsepte. Al segle XV la capçalera romànica és substituïda per una de poligonal. En les guerres de religió (segle XVI) l'església fou pràcticament destruïda. Al següent segle se'n construí una de nova. De la romànica, només en resta la portalada i les bases dels murs de la nau. A l'interior hi ha un orgue del 1869.

MIRALPEIX

Miralpeix és, en occità *Mirapeis* i en francès i oficial *Mirepoix*.

La primitiva vila estava tocant a la llera dreta del riu Hers i davant del massís de Tabe. El topònim, segons els erudits, prové del llatí *Mirum Podium* (mirant la muntanya). Al mateix indret ja hi havia hagut una colònia fenícia.

MIRALPEIX. Portal de la catedral

MIRALPEIX. Caps de biga esculpturats de la casa dels Cònsols.

Al segle XII fou un dels centres destacats del catarisme (pràcticament tots els seus habitants eren càtars). L'any 1209, durant la croada albigesa fou conquerida per Simó de Montfort que la va cedir al seu lloctinent Guiu de Lévis que passà a ser mariscal de Miralpeix. La família Lévis foren sempre senyors de la vila, però

el 1274 varen atorgar la carta de costums i privilegis que incloïa el dret dels vilatans d'eleger els seus cònsols. El 1289, quan ja era una important vila de 2.000 habitants, una gran riuada la destruï completament. Els Lévis en construïren una de nova, en una terrassa natural, elevada a l'altre costat del riu. El 1317 el papa Joan XII la va convertir en seu d'un bisbat que durà fins el 1790.

Els llocs d'interès són:

- La porta d'Aval, del 1372, fortificada,
- La plaça dels Coberts, del segle XV, és una gran plaça amb porxos de fusta i cases amb entramat de fusta. La més notable és la Casa dels Cònsols, que té la biga travessera de la façana que és de roure, d'una sola peça, fa 12 m de llargada i 60 cm de gruix. Al damunt es recolzen les altres bigues, que estan decorades amb 104 escultures de fusta, amb caps humans i monstres. Al centre de la plaça hi ha la llotja.

- El palau episcopal fou bastit, al segle XV, MIRALPEIX. Casals porxats de la plaça

gió fou pràcticament destruïda, només va subsistir una part de la portalada i el campanar. La reconstrucció s'acabà el 1689.

L'edifici és de maó vermell tolosà, típic de la zona. Té una sola nau amb capelles inserides entre els contraforts, un transsepte i està capçada per un absis pentagonal. La portalada romànica (segle XII) consisteix en tres arcs en gradació sostinguts per columnes i capitells historiatos. La protegeix una arcada gòtica del segle XIV. El campanar és d'estil gòtic tolosà (segle XIV), inspirat en el dels Jacobins de Tolosa. És de planta octogonal i fet, també, amb maó vermell. Disposa a cada pis, de finestres geminades acabades en forma de mitra. Al segle XIX, fou coronat per una galeria idèntica a la dels Jacobins.

El temple fou saquejat durant la Revolució Francesa. Tot el que es troba a l'interior (pintures, imatges, etc.) són posteriors principalment del segle XIX. Cal destacar: l'orgue, part del qual és del segle XVIII, prové de la Basílica de la Daurada de Tolosa i fou restaurat el 1992; el carilló del 1863, que rebé tres ampliacions, l'última el 1995 i actualment disposa de quaranta nou campanes i és un dels més importants d'Occitània.

SANT MARTÍ D'ÒIDES

La petita vila d'Òides es formà al voltant de l'església en forma circular, per aprofitar la protecció de la sagrera. Només tenia un estret passatge d'accés. Un fossar envoltava la vila fins el 1856 en què fou tapat.

L'església està dedicada a Sant Anastasi (monjo benedictí que curava als malalts de pesta, que morí aquí el 1085 i fou enterrat a l'església). El temple inicial era del segle XI. Tenia planta de creu llatina amb una nau, transsepte i era capçada per un absis carrat i dues absidioles semicirculars. Durant el segle XV s'aixecà el campanar i finalment al XIX va ser engrandit i molt modificat. Té un aspecte fortificat.

Fora de la vila hi ha el castell dels senyors. L'inicial era del segle XII, però fou molt modificat.

SANT MARTÍ D'ÒIDES.

PÀMIES. Catedral de Sant Antoni.

tots els edificis religiosos (només deixen en peu els campanars que servien de vigilància) i cremen les relíquies de Sant Antoni. El 1628, el príncep de Condé (cosí del rei de França) la reconquerí, però en quedà com a senyor de tots els béns. Als segles XVII i XVIII es reconstruí lentament la vila. La gran expansió de la ciutat

fou a partir del segle XIX amb la instal·lació d'indústries metal·lúrgiques.

Els monuments més importants, la majoria dels quals foren bastits als segles XVII i XVIII, amb maó vermell, són:

- L'església de Notre-Dame-du-Camp que s'anomenava així perquè estava fora muralles. El primer temple era del segle XIII, però rebé un important engrandiment al XIV que va incloure la potent façana de maó. És l'única part que no destruïren els hugonots, la resta és del XVIII.

- La torre dels Cordeliers, bastida l'any 1512, és idèntica que la del mateix nom de Tolosa. Era el campanar de l'església que fou destruïda dues vegades pels hugonots i durant la Revolució Francesa.

- La torre de la Moneda, és la torre de vigilància d'una seca creada l'any 1419. Per decisió del rei, la seva activitat només durà fins el 1422. Al segle XVI, es traslladà de nou la seca de Tolosa a Pamiers i es reobrí, però el 1596 hi retornà.

- La porta de Nerviau és l'únic testimoni de les muralles que separaven els barris de Couserans i el del Mercadal.

- Els canals encerclen la vila vella, foren construïts durant el segle XI per fer anar nombrosos molins.

Catedral de Sant Antoni

La primera església que hi havia al lloc de la catedral era romànica (segle XII) i estava dedicada als Sants Joan Baptista i Joan Evangelista. El 1384 s'anomenava Santa Maria del Mercadal. El 1499 passà a ser catedral. Actualment està dedicada a Sant Antoni de Pàmies. En les guerres de reli-

adossat a la nau de la catedral. Més tard, al XVIII, s'amplià amb un edifici perpendicular. Actualment és el Museu de Patrimoni i Tradicions.

Antiga catedral de Sant Maurici

És un edifici d'estil gòtic meridional. La primera pedra es col·locà el 1298, però la seva construcció durà sis segles, evidentment amb grans interrupcions. El 1317 passà a ser catedral.

El gran impulsor de la construcció fou, el segle XVI, el bisbe Felip de Lévis. A més d'engrandir-la, l'obra més important fou la construcció del campanar acabat el 1506. Consta de dos pisos quadrats reforçats amb contraforts i damunt dos pisos octogonals amb finestres ogivals. Està coronat per una fletxa molt punxeguda i una creu. La seva altura total és de 60 m i conté setze campanes. Al mateix temps es bastí la porta renaixentista. Va patir un lent abandonament, especialment quan deixà de ser catedral. No va ser mai totalment acabada i va patir moltes modificacions. El 1858/59 Viollet-le-Duc la va restaurar (en va fer una reconstrucció a fi que tingués una unitat estilística).

A l'interior les parts més destacables són: la capella del bisbe Felip de Lévis amb un laberint (està en mal estat i no és visitable); les claus de volta de les capelles radials, que són atribuïdes al mestre de Rieux (gran escultor); nombroses imatges de fusta daurada (segle XVIII); pintures dels segles XVII i XVIII; un tabernacle de marbre; la taula de l'altar i el suport de pedra esculpida (segle XV); i, finalment, un orgue de quaranta jocs o registres del 1891.

VALS. L'edifici encastat dins la gran roca.

ESGLÉSIA DE NOSTRE-DAME DE VALS

Està situada en el petit poblet de Vals (districte de Pàmies). La zona ja fou habitada en època prehistòrica, s'hi ha trobat una sepultura col·lectiva i

VALS.. Fragment de les pintures murals

també nombroses restes de ceràmica. També objectes galoromans i merovingis. El primer document en la qual surt esmentada es de l'any 1104. El 1910 fou declarada Monument Històric. A partir de 1956, s'efectuà la restauració de l'edifici i molt especialment de les pintures murals.

L'església és semirupestre, construïda a tres nivells i en diferents èpoques. El primer temple (preromànic del segle X) està construït dins de la pudinga (roca de conglomerat d'elements arrodonits) aprofitant les amples diàclasis (fractures naturals de la roca). La més ampla la varen utilitzar com entrada i té l'escala d'accés. Consta d'una nau amb petites capelles laterals i un absis.

Pel segle XII, damunt de l'anterior església se'n construí una altra (segon nivell), però només s'acabà l'absis (lloc on hi ha les pintures murals) que servia com a capella elevada, dedicada a Sant Miquel, i s'hi accedia per unes escales laterals. La nau no fou coberta fins al segle XIX. Encara, al segle XIV, al seu damunt es bastí una torre (tercer nivell) de defensa per protegir-se dels pillatges durant la Guerra dels Cent Anys.

A partir del segle XIX es va fer servir com a campanar.

Les pintures murals romàniques (segle XII) es consideren influïdes pel taller del mestre de Pedret. S'hi representa: l'Anunciació i la Nativitat; el període evangèlic (16 personatges: apòstols, profetes i deixebles) i Crist en Majestat, acompanyat del tetra-

VALS. L'edifici vist des de la cara sud

morf, quatre arcàngels advocats, un querubí i un serafí. Originàriament també hi havia l'Epifania, però al segle XIV o XV, fou parcialment destruïda per l'obertura d'una finestra.

PÀMIES

La ciutat de Pàmies és capital de districte. Està situada a la plana de l'Arièja, al costat del riu del mateix nom, del qual deriven canals que encerclen el casc antic. El lloc ja fou ocupat pels romans ja que se n'han trobat vestigis del segle III a C. La llegenda diu que la vila fou fundada per Frederic, fill del rei visigot de Tolosa. Això no s'ha confirmat. La història ens diu que Antoni, fill de Frederic, es convertí al cristianisme i va evangelitzar la regió (els visigots encara eren arrians) i fou martiritzat l'any 506 pels arrians. En un lloc dit Mas de Sant Antoni es va trobar un sarcòfag paleocristià del segle V. També sabem per un document del 961 que es construí un santuari per les relíquies de Sant Antoni. I per un altre del 987, que es bastí una abadia a l'altre costat del riu, on es traslladaren les relíquies, ja que era un lloc més segur en cas de riudes.

El comte Roger II de Foix va anar a la primera croada i va combatre a la vila siriana d'Apamée. En tornar, l'any 1111 va fundar la vila de Pàmies, va fer construir un castell al cim del tossal i l'anomenà *Castrum Appamiae*, que fou totalment enderrocat. Es creu que d'ell deriva el topònim de la vila. Al peu del castell es construí també una església, que és l'indret on hi ha la catedral actual. Amb el catarisme Pàmies va ser un ferm defensor del catolicisme. Per recompensar la seva fidelitat, el 1295 el Papa la nomenà seu d'un bisbat. Des de llavors la vila s'enriquí gràcies a la religió i s'instal·laren a la vila quinze ordes religioses. El segle XVI fou molt dolent, ja que hi hagueren dues epidèmies de pesta, però, el més greu foren les guerres de religió. L'any 1576 els hugonots conquereixen la vila, fan grans destrosses i arrasen

PÀMIES. TORRE DE LA MONEDA.